

**CULTURĂ DE SECURITATE
ȘI DIPLOMAȚIE PUBLICĂ**

PERCEPȚIA SOCIALĂ ASUPRA RISCURILOR DE SECURITATE NAȚIONALĂ: UN INGREDIENT (LIPSĂ) AL CULTURII DE SECURITATE¹

Prof. univ. dr. Irena CHIRU²

Abstract

The majority of scientific contributions coming from interrelated disciplines such as psychology, communication sciences, and sociology argue that people generally use personal frames to interpret and give meaning to reality, in other words perceptions "have a reality of their own." Thus, the existing literature promotes the idea that there are "realities" (which means that the idea of "correctness" applied to reality is erroneous), while the objectivity and fairness are excluded as reference criteria. By translating this conclusion into the national security framework, it becomes obvious that each social actor approaches security in accordance with their own references, establishing alternative or different meanings.

In this context, by assuming the subjective dimension of security and the importance of individual perceptions in the definition of security risks, any attempt to develop a national security culture must address the challenge of "reconciling" individual perceptions of security risks with the way specialised institutions with responsibilities in the field of national security understand risk. At the same time, by analysing social perceptions, the article aims at identifying potential solutions for a better social insertion of the complex doctrinal-strategic definitions of national security risks.

Keywords: risk, perception, security culture, subjectivity, realities, risk.

Risc și societatea riscului

În anul 2006, în cadrul uneia dintre prelegerile devenite ulterior referențial academic, Ulrich Beck afirma că „a fi în situație de risc” este

¹ "This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research and Innovation, CNCS – UEFISCDI, project number PN-II-RU-TE-2014-4-1669."

² Dr. Irena Chiru este directorul Institutului Național de Studii de Intelligence din cadrul Academiei Naționale de Informații „Mihai Viteazul” și profesor în cadrul aceleiași instituții.

„condiția umanității” la începutul secolului al XXI-lea³. Abordarea lui Beck oferea un model comprehensiv pentru înțelegerea atitudinilor față de risc, a managementului riscului și a societății în ansamblu. Concluzia sa se fundamenta pe constatarea, conform căreia, acumularea de riscuri – ecologice, financiare, militare, teroriste, biochimice și informaționale – își revendică un rol și un efect fără precedent în lumea contemporană. Plecând de la premisa asumării ideii, că riscul este experimentat ca fiind omniprezent, U. Beck identifica trei reacții alternative la nivel social: negarea, apatia și transformarea. Dintre acestea, cea de-a treia reacție este cea care se pliază pe conceptul de „societate globală a riscului”, prin încercarea de a formula răspuns întrebării: în ce fel anticiparea unor alternative de viitor⁴ și a consecințelor acestora poate modela și transforma percepțiile, condițiile de trai și instituțiile societății moderne?

Această abordare a lui U. Beck, dincolo de semnalul generic lansat cu privire la riscurile fără precedent specifice societății contemporane, deschide noi întrebări legate de cum și cu ce efecte „condiția societăților actuale” se transferă și se resimte la nivelul indivizilor, ca parte a acestei societăți, indivizi ale căror forme de exprimare a participării/nonparticipării prezintă relevanță pentru securitatea națională. Cu alte cuvinte, grefat pe observațiile anterioare referitoare la realitățile, care sunt invariabil individual contextualizate, se ridică întrebarea legată de interfața dintre individual sau micro și umanitatea generic sau macro. Cum poate fi conceptualizat „spațiul” dintre cele două niveluri de analiză și cum poate fi acesta etichetat?

Posibil tocmai datorită acestor întrebări, care de altfel au stat la baza unora dintre criticile formulate ulterior pe marginea abordării lui U. Beck⁵, teza sa este încă, recurent utilizată și invocată, deoarece oferă un tip aparte de lentilă, prin care putem să descifrăm realitatea socială contemporană și să înțelegem rolul riscului și reverberațiile sale sociale. Mai mult, abordarea sa a condus ulterior, la formularea unui paradox al prezentului, în sensul în care deși societatea occidentală, definită generic, pare să fie pe fondul dezvoltării tehnologiilor mai în siguranță decât oricând, gama riscurilor (prin raportare la

³ *Living in the world risk Society*, teza sa este exprimată și concretizată în lucrarea *Risikogesellschaft* (1986), tradusă în 1992 în limba engleză ca *Risk Society: Towards a New Modernity*. New Delhi: Sage.

⁴ În sensul pluralului cuvântului „viitor”, inexistent în limba română (echivalentul cuvântului din limba engleză „futures”).

⁵ A se vedea Bluhdorn 2000 (Dingwall 1999), Alexander 1996, p. 135, Hollway and Jefferson 1997. Beck a fost (și) criticat în special cu privire la realismul său cognitiv și lipsa atenției, pentru subiectivitatea estetică și hermeneutică (Lash și Urry 1994) sau pentru neglijarea dimensiunilor psihodinamice și afective, ale relațiilor de subiectivitate și intersubiectivitate (Elliott 1996; Hollway și Jefferson 1997).

consecințele lor) s-a dezvoltat fără precedent, incluzând riscuri astăzi, precum cel nuclear, încălzirea globală sau terorismul. Aceste probleme produc schimbări la nivelul deciziei politice, modelând totodată percepțiile, atitudinile și comportamentul indivizilor. Atât U. Beck, cât și alți teoreticieni au observat și că, spre deosebire de riscurile în formula clasică, al căror scop era delimitabil, riscurile moderne nu sunt și nu pot fi delimitabile din punct de vedere temporal, social sau geografic, având efecte latente și insidioase (a se vedea spre exemplu caracterul transnațional al amenințărilor sau alimentarea reciprocă a acestora – crimă organizată și terorism), ceea ce complică și mai mult spectrul acțional de prevenire și combatere a riscurilor.

Dar dacă societatea în ansamblu este dominată de risc, care „ocupă psihicul colectiv”, cum percep în general oamenii securitatea și riscurile la adresa acesteia? Ce rol revine mecanismelor individuale și sociale în configurarea percepțiilor asupra riscului? Și care este impactul factorilor și variabilelor subiective individuale și al interpretărilor psiho-analitice ale indivizilor sociali asupra riscului? Sunt câteva din întrebările care pot fi formulate plecând de la perspectiva asupra „societății riscului” și care ne ghidează în prezentul demers.

Subiectiv și obiectiv în definirea securității

Preocuparea pentru înțelegerea măsurii, în care securitatea poate fi definită și asumată ca temă socială, vine în contextul mai amplu dat de înțelegerea și recunoașterea dimensiunii subiective a securității naționale. Inclusiv pe palierul conceptualizării și definirii, securitatea a fost relaționată (inclusiv) cu sistemul de valori existent în plan individual și social (Brauch 2003, p. 52). În termeni sintetici, fiecare actor social se raportează la securitate în acord cu propriile referințe și acordă semnificații alternative sau diferite conceptului.

Pe acest palier de analiză, relevantă este definirea securității în termeni de „securitate individuală”. „Individuală”, deoarece indivizii reprezintă „unitatea de bază ireductibilă” (B. Buzan, 18) la care poate fi raportat conceptul de securitate. Aceasta este perspectiva lui Barry Buzan, de altfel, intens și frecvent invocată, în abordările din ultimele decenii, în domeniul studiilor de securitate. Conform acestuia, deși în mod tradițional accentul în relațiile internaționale a fost plasat pe state ca unități de analiză colective, este posibilă și necesară abordarea la nivel de individ ca unitate de referință⁶. O asemenea abordare, care ia în calcul trei niveluri de analiză

⁶ Ideea celor trei paliere de analiză este inspirată din Kenneth N. Waltz, *Han, the State, and War* (New York. Columbia University Press. 1 959).

(individ, stat și sistem internațional), este ancorată în conexiunea inexorabilă dintre securitatea personală și securitatea la nivel statal:

1. securității îi sunt atribuite semnificații independent de stat, la nivel de individ;
2. securitatea individuală este influențată atât în mod pozitiv, cât și negativ de către stat, ceea ce conduce la lipsa armoniei dintre individ și stat;
3. căutarea securității la nivel individual are efecte diverse asupra securității naționale.

Dacă în definirea securității o dimensiune esențială revine sentimentului de „a se simți în siguranță”, atunci rezultă că, securitatea este definită (și) de către actorii sociali, prin interacțiunile dintre ei. În acest sens, Arnold Wolfers (1960) discută despre securitatea națională în termeni de „valori moștenite”: „(securitatea este n.a.) un simbol ambiguu, care are semnificații diferite pentru indivizi diferiți. În mod obiectiv, securitatea națională înseamnă absența amenințărilor, prin raportare la valori moștenite și, în mod subiectiv, absența fricii, legate de un eventual atac la adresa acestor valori.” Iar securitatea se obține atunci când, atât dimensiunea obiectivă, cât și cea subiectivă sunt atinse.

Din perspectivă social-constructivistă (Adler 1997, Risse 2003; Wendt 1992, 1999), securitatea este concepută ca rezultat al unui proces de interacțiune socială și politică, marcat profund de valori, norme, identități culturale și tradiții. Din acest punct de vedere, securitatea este intersubiectivă sau este „așa cum o definesc actorii (sociali n.a.)” (Wendt 1992). În completare, conform lui Wolfers, securitatea se referă la absența pericolelor obiective (spre exemplu, amenințări, vulnerabilități și riscuri la adresa securității), precum și la absența temerilor și preocupărilor de ordin subiectiv și a percepției în consecință⁷. Cu alte cuvinte, percepția asupra securității este influențată de factori obiectivi, dar și de factori subiectivi, iar securitatea „există” atunci când temerile la nivel social referitoare la riscuri sunt la nivel scăzut. Dar care sunt resorturile psiho-sociale și culturale și formele subiective și intersubiective, prin care securitatea și riscul de securitate națională sunt construite și percepute? Cum este construit și reconstruit riscul și care sunt interpretările active date acestuia?

⁷ În acest sens, raportarea prin comparație se poate face la perspectiva realistă, pentru care securitatea obiectivă se obține atunci când amenințările, vulnerabilitățile și riscurile sunt evitate, prevenite, gestionate, asumate de către indivizi, grupuri sociale sau organizații internaționale globale.

O variabilă necunoscută: percepția socială asupra riscului

Percepția asupra riscului a fost studiată în cadrul mai multor discipline precum sociologie, psiho-sociologie sau științe politice, cu o tradiție îndelungată în cazul primelor două (și cu o evoluție susținută în anii 1960-1990) și cu un interes mai recent, dar orientat în mod special spre probleme de securitate națională, precum terorismul, în cazul științelor politice.

Teorii din domeniul științelor sociale și, mai concret, rezultatele cercetărilor pe filiera psihologiei sociale susțin că așteptările și credințele noastre ne influențează și modelează percepția asupra realității. Altfel spus, apelând la formula de impact cunoscută sub denumirea de teoremă a lui Thomas, „atunci când oamenii consideră o situație reală, aceasta devine reală prin consecințele ei”.

Percepția asupra riscului depășește nivelul individual deoarece este un construct social și cultural, care reflectă valori, simboluri, istoria și ideologia specifice unui timp și loc date (Weinstein, 1989). Riscul este un construct social, iar percepția este unul dintre procesele-cheie în construirea acestuia⁸. Percepțiile asupra riscului sunt influențate de norme și de grupul de apartenență. Implicit, percepțiile sociale nu vor reflecta realitatea așa cum este aceasta definită de actorii instituționali ai securității⁹, dar vor influența în mod profund comportamentele sociale. Percepția riscului la nivelul „populației obișnuite” (non-expert) se bazează pe agende, considerații și contextualizări personale; reflectă experiențele personale, dar este influențată de diverse variabile care intervin în proces. Aducând ca argument ideea lui A. De Terje și a lui R. O. Renn: „asemenea personajelor din desene animate care, suspendate în aer nu ating pământul până nu realizează ce urmează, oamenii își construiesc propria realitate și evaluează riscurile pe baza percepțiilor lor subiective”¹⁰.

Aceste observații își mențin valabilitatea și în ceea ce privește subiectul particular al riscului și al percepției asupra riscului (implicit referitor la riscul de securitate). Într-unul dintre studiile devenite de referință pentru înțelegerea percepției asupra riscului, Douglas și Wildavsky (1982) au avansat ideea conform căreia oamenii acordă atenție anumitor riscuri nu pentru că simt nevoia să se protejeze față de acestea, ci pentru că sunt influențați în opțiunea lor (pentru un anumit risc în detrimentul altora) de credințele lor despre valori, instituții sau de cele referitoare la ceea ce este/ nu

⁸ Betty H. Morrow, *Risk behavior and risk communication: synthesis and expert interviews*, disponibil la <https://coast.noaa.gov/data/digitalcoast/pdf/risk-behavior.pdf>.

⁹ *Reprezentanți ai instituțiilor de securitate națională/ profesioniști ai domeniului securitate națională*.

¹⁰ De Terje Aven & Ortwin Renn *Risk Management and Governance: Concepts, Guidelines and Applications*, 2010.

este acceptabil. Riscurile sunt exagerate sau minimalizate în funcție de gradul de acceptanță socială, culturală și morală asigurat riscurilor în cauză. În continuarea acestei perspective, riscul nu este „o realitate obiectivă”, înțelegerea acestuia fiind necesar a se direcționa spre „percepția asupra riscului ca proces social” (1982: 6). Spre exemplu, creșterea nivelurilor de îngrijorare cu privire la riscurile de ordin tehnologic nu este grefată pe psihologia individuală sau pe realitatea din teren, dar poate fi înțeleasă pe baza unei analize și interpretări la nivel cultural și social. Pe de altă parte, aceiași autori argumentează că specificul selectiv al percepției (anumite riscuri intră în atenție, altele nu) este necesar deoarece este imposibil ca „oamenii să conștientizeze toate riscurile”. Iar selecția nu se face pe baza datelor și dovezilor științifice sau pe baza criteriilor date de sursele reale de pericol: „ce alege societatea să definească ca fiind risc este determinat de factori culturali și sociali” (idem.). În concluzie, preocupările și temerile oamenilor referitoare la diferite riscuri trebuie privite ca modalități de preservare a solidarității sociale și nu ca reflectare a preocupărilor legate de mediu, sănătate, securitate. Cu alte cuvinte, pentru a înțelege anumite percepții asupra riscurilor de securitate, relevant este nu să identificăm corelația cu „realitatea”, ci să încercăm să investigăm și să identificăm acele norme, politici sau instituții care sunt (percepute a fi) atacate sau necesar a fi apărute.

Din acest punct de vedere, afirmația conform căreia indivizii nu pot percepe în mod corect riscurile la nivel social se susține pe baza argumentului conform căruia nu există riscuri obiective și riscuri subiective. Așa cum formulează B.B. Johnson și V.T. Covello, „riscurile nu există pur și simplu”¹¹. Ceea ce există însă sunt percepțiile subiective asupra riscului, cu precizarea că percepțiile unui individ nu sunt mai valide sau mai puțin valide decât percepțiile altor indivizi. Sunt percepții și ceea ce le definește este însuși faptul că aparțin unor indivizi unici a căror subiectivitate își pune amprenta în mod incontestabil asupra modului în care „lumea” este văzută, interpretată și trăită. Mai mult, una dintre concluziile relevante oferite de literatura consacrată percepției asupra riscului este aceea că, în general, indivizii umani întâmpină probleme în înțelegerea și interpretarea informației probabilistice, mai ales când probabilitățile sunt cu valoare scăzută, iar riscurile sunt nefamiliare (Slovic et al. 1980; Covello 1984). Prin urmare, având în vedere că „totul este circumstanțial, relativ și dependent de context” (idem), construirea socială a riscului pare să pună sub semnul întrebării existența unor resorturi logice și raționale ale managementului riscului social¹².

¹¹ *The Social and Cultural Construction of Risk – Essays on Risk* edited by B.B. Johnson, V.T. Covello. p. 3.

¹² *Sederberg 1984 apud by B.B. Johnson, V.T. Covello. p.3.*

Din aceste considerente, în literatura consacrată domeniului pe filiera științelor sociale, definiția operațională este aceea de „risc perceput”, înțeles ca evaluare subiectivă a probabilității de concretizare a unui pericol, evaluare care integrează gradul de preocupare a indivizilor legat de potențialele consecințe ale concretizării (Sjöberg et al. 2004: 8). La rândul său, percepția asupra riscului este studiată ca atitudine prin raport cu diferite tipuri de riscuri prezente, emergente în viața socială, pe două paliere inter-relaționate: riscul individual și riscul național (Huddy et al. 2002, Sjöberg 2005, 2000, 2003). Riscul individual este dat de sentimentul de insecuritate și de teama de a nu fi fizic rănit, fie personal, fie membrii familiei proprii (Huddy et al. 2002). Riscul național este general și colectiv și este înțeles ca riscul la adresa societății în ansamblu, fără să aibă efecte fizice în plan personal. Referitor la relația dintre cele două, studiile au demonstrat că există o demarcație între percepția asupra riscului personal și percepția asupra riscului național (Sears și Funk, 1991, Kinder, Adams și Gronke, 1989), în sensul în care interesul personal, spre exemplu, nu are impact asupra acceptanței și potențialului suport acordat unor politici sociale sau de intervenție în numele securității naționale¹³.

Din încercarea de a valorifica acest cadru, furnizat prin asumarea dimensiunii subiective a securității și a importanței percepțiilor individuale în definirea riscurilor de securitate, și având ca reper obiectivele oricărui proiect dedicat dezvoltării unei culturi de securitate la nivel național, se conturează ca provocare „concilierea” percepțiilor individuale asupra riscului de securitate cu modul de a înțelege riscul specific instituțiilor cu atribuții în domeniul securității naționale, exprimat și concretizat cel mai adesea prin documentele de tip doctrinar-strategic. Concret, vom încerca în cele ce urmează să interpretăm această întrebare în contextul furnizat de cultura de securitate ca proiect ce s-a dorit a fi dezvoltat în spațiul românesc ca și studiu de caz.

Percepții alternative ale riscului – componente ale culturii de securitate

Cultura este prin definiție o „reflectare subiectivă a unei realități obiective”¹⁴. Cultura de securitate, la rândul său, înțeasă ca set inter-relaționat de informații, valori, atitudini despre securitate, care modelează

¹³ Jacobsen și Bar-Tal (1995) au analizat impactul riscului personal, respectiv național asupra credințelor sociopolitice. Concluzia a fost aceea că sentimentul de nesiguranță cu privire la propria viață (sănătate, loc de muncă, familie etc.) avea asupra condițiilor sociale și economice la nivel național un impact mai scăzut decât sentimentul de nesiguranță dat de relațiile țării de apartenență (Israel în cazul studiului) la nivel internațional.

¹⁴ Thomas U. Berger. *Norms, Identity, and National Security*. In *Culture and National Security*, ed. Katzenstein, New York, Columbia university Press.

comportamentele de securitate ale invizilor sociali, include percepțiile asupra riscurilor de securitate. Odată asumată relevanța percepției asupra riscului pentru cultura de securitate și indirect (prin prisma efectelor benefice sau nu) pentru politica de securitate în general, comportamentul față de risc și comunicarea riscului se impun a fi abordate în mod strategic, cu atenția cuvenită, ca fiind „fundamente ale unei securității naționale eficiente”¹⁵.

Luând referențialul românesc ca studiu de caz, este important de subliniat că inițiativele subsumate dezvoltării culturii de securitate în România au un trecut mai îndepărtat, experiența ultimilor 26 de ani transformând România pentru unii teoreticieni ai domeniului într-un studiu de caz și un exemplu de bună practică. Deși nu străină de preocupări tematice conexe sau similare specific altor spații geografice, spre exemplu Italia, Spania, Chile, necesitatea de a dezvolta proiecte pentru consolidarea culturii de securitate în România este profund legată de trecutul țării noastre. Mai precis, ne referim la percepțiile referitoare la securitate ca parte a culturii de securitate care s-au format sub umbrela dată de sinonimia dintre „securitate” și „Securitate” ca și etichetă utilizată în registru colocvial pentru serviciul de informații. „Securitatea” reprezenta denumirea uzuală pentru Departamentul Securității Statului (serviciul de informații din România din perioada comunistă), cunoscut și rămas în mentalul colectiv ca instrumentul de bază în aplicarea directivelor Partidului Comunist Român inclusiv în sensul instaurării unui regim al terorii, supravegherii și represiunii, cu încălcarea drepturilor omului.

În termeni de percepții, „Securitate” a funcționat ca și etichetă periorativă pentru toate instituțiile statului care aveau ca apanaj colectarea de informații. Și a continuat să funcționeze astfel și după înlăturarea regimului comunist din România. În subsidiar, acest context istoric specific țării noastre a alimentat în mod sistematic reprezentarea socială asupra serviciilor de informații văzute ca forță omniscient și omniprezentă având capacitatea de a exercita în numele regimului totalitar un control total asupra populației. Este ușor de înțeles atunci de ce demersurile ulterioare pentru dezvoltarea unei culturi de securitate în România s-a realizat pe un fundament extrem de fragil, format din reprezentări care asociau „intelligence-ul” cu aparatul represiv al statului comunist. Însă, în mod paradoxal, tocmai această fragilitate a devenit un argument puternic pentru suma de inițiative asumate în România pentru dezvoltarea culturii de securitate.

Astăzi, o cheie necesar a fi aplicată în analiză este furnizată de *Strategia Națională de Apărare (SNAP 2015)*, document care orientează

¹⁵ Brooke Rogers și Julia M. Pearce, *Risk communication, Risk Perception and Behavior as Foundations of Effective National Security Practices*.

activitatea instituțiilor de securitate din țara noastră. În general, strategia ca și tip de demers și de document este menită a oferi o viziune clară și implicit utilă instituțiilor de securitate pentru a își înțelege corect misiunea și reprezintă totodată și un instrument public de comunicare strategică dinspre palierul strategic spre publicuri-țintă. Acestea sunt definite în cadrul *SNAP 2015* ca „sistemul național de securitate”, care cuprinde, pe lângă ansamblul organelor legislative, executive și judecătorești, „instituțiile, organismele economice, organizațiile neguvernamentale și cetățenii care, potrivit legii ori liber consimțit, își asumă obligații sau manifestă preocupări și inițiative civice în legătură cu realizarea, protejarea ori afirmarea valorilor și intereselor de securitate”¹⁶.

Trimiterea realizată în textul *SNAP 2015*, la „complexul de entități interesate/potențial a fi beneficiari și contributori ai stării de Securitate”, subliniază importanța cunoașterii la nivel social a problemelor de securitate națională, care condiționează succesul implementării oricărei strategii. Însă, implementarea acestei definiții extinse a securității naționale, direct corelat cu obiectivul de dezvoltare a culturii de securitate, nu se poate realiza în absența unei cunoașteri a reprezentărilor și percepției sociale a actorilor sociali asupra obiectului în comun „disputat”, respectiv securitatea națională.

Din acest punct de vedere, investigarea științifică a percepțiilor sociale asupra securității în România rămâne mai degrabă o excepție, preocupările științifice fiind precare și disparate, tema nesuscitând interesul în mod sistematic și constant. Poate fi invocată astfel, ca excepție, seria de cercetări realizate sub egida IRES, dedicate generic percepției riscului, precum și unor teme corelate, precum percepția asupra respectării unor drepturi cetățenești, în contextul aplicării unor măsuri de securitate (2011, 2012, 2013)¹⁷.

Această precaritate a preocupărilor științifice din România este cu atât mai necesar a fi corectată, având în vedere relevanța înțelegerii percepției publice asupra securității naționale ca variabilă, care trebuie luată în calcul. Această variabilă este deosebit de importantă în încercarea de a găsi echilibrul corect, dintre nevoile de securitate și intruziunea în viața privată. Ca temă socială de actualitate, „utilizarea tehnologiei în numele securității”, spre exemplu, se află în corelație cu încrederea în structurile cu atribuții în domeniul securității naționale și, mai mult, oferă un bun exemplu de lecții învățate care pot fi valorificate în orice proiect dedicat culturii de securitate.

¹⁶ Ghidul strategiei naționale de apărare a țării pentru perioada 2015-2019, disponibil la http://www.presidency.ro/files/userfiles/Ghid_SNApT_2015-2019_AP.pdf.

¹⁷ Percepția riscurilor de securitate în România. Actori și instituții – 2011, Barometrul percepției riscului – 2012, Analize de percepție a unor riscuri de securitate și respectarea unor drepturi cetățenești – 2012, RISCURILE DE SECURITATE – 2013, disponibile la <http://www.ires.com.ro>.

Prin comparație, imediat după atacurile teroriste din septembrie 2001, sondajele de opinie publică din SUA au indicat un grad foarte crescut al acceptanței populației față de măsurile de securitate de tip supraveghere, inclusiv a acelor care presupuneau intruziunea în viața privată (Davis & Silver, 2004). Efectul însă, suferă modificări în timp și trebuie pus în legătură cu nivelul de risc perceput, precum și cu nivelul de încredere în instituțiile guvernamentale (Westin, 2003). Cu alte cuvinte, odată ce informațiile cu privire la atacul terorist devin amintiri sau încrederea în structurile guvernamentale responsabile în domeniul securității naționale scade, implicit și disponibilitatea de a ceda din drepturile fundamentale în numele securității se diminuează¹⁸.

Acest tip de investigare, a percepțiilor referitoare la securitate și la temele sale subsecvente (precum riscurile de securitate), cu utilizarea riguroasă a instrumentarului științific, este inexistentă în România. Într-o logică simplă, plecând de la concluziile literaturii de specialitate de profil mai sus invocată, corelat cu necesitatea unui proiect de cultură de securitate la nivel național și în spiritul necesității implementării SNAP 2015, inclusiv pe componenta operaționalizării „securității extinse”, acest tip de abordare este necesar a fi asumată, în mod sistematic și strategic la nivel național.

Concluzii

Pe fondul evenimentelor care au marcat istoria serviciilor de informații din ultimele decenii, având cel mai probabil punctul de debut în renumitul *Scandal Watergate*, și reiterații mai recente, precum *Afacerea Snowden*, presiunea exercitată în plan internațional, pentru transparentizarea serviciilor de informații ca instituții democratice în regimuri democratice, a crescut fără precedent. Astfel, premisa, care a început să funcționeze ca

¹⁸ Dezbaterile relativ polarizate referitoare la securitate și viață privată ilustrează deplin această corelație. În ultimii ani, s-au afirmat pe de o parte vocile care argumentează nevoia crescută de monitorizare și supraveghere, iar pe de altă parte voci care își exprimă îngrijorarea pentru utilizarea unui timp de informații protejat, în mod obișnuit și care, pledează pentru drepturile democratice (Casella, 2003; Bowyer, 2004). Acoperirea inerent intensă și extinsă a acestor teme, de către mass media (cu subteme, precum interceptarea convorbirilor telefonice și a corespondenței electronice private, fie intenționat fie fără intenție) a contribuit, în mod substanțial, la crearea unui climat de neîncredere generalizată (Slovic, 1993). Cu toate acestea, concluzia promovată în marea majoritate a dezbaterilor pe acest subiect, este aceea că, în ciuda interesului demonstrat de opinia publică pentru protejarea vieții private și pentru utilizarea tehnologiilor pentru securitate, informațiile cu privire la natura concretă a acestor preocupări sunt puține și disparate. Strickland și Hunt (2005)¹⁸ au demonstrat, că indivizii umani dețin informații cu privire la tehnologiile utilizate pentru securitatea națională și că, tocmai aceași indivizi se declară împotriva utilizării acestora în mod extins și în absența unor mecanisme adecvate de control al intelligence.

imperativ a fost aceea, că serviciile de informații reprezintă actori sociali deplin ancorați în contextul social de referință, al căror succes este condiționat de propria capacitate de a își asuma un rol social și totodată, o zonă de interacțiune socială. Această zonă de interacțiune presupune deschidere și transparență, precum și demersuri instituționale, pentru o poziționare informată la nivelul mentalului colectiv.

Deși secretă, lumea serviciilor de informații nu poate rămâne una închisă. Din acest punct de vedere, România oferă un studiu de caz cu atât mai provocator, cu cât presiunea pentru deschidere este dublată de un context istoric și psihosocial, care se cer încă înțelese și descifrate. Cu alte cuvinte, este nevoie să mergem mai departe de afirmarea dezideratului și principiului, conform căruia, rolul cetățeanului, prin raportare la interesele de securitate națională, trebuie reevaluat și valorizat.

Plecând de la necesitatea recunoașterii suportului public și a încrederii, ca factori-cheie ai succesului instituțiilor de securitate națională și, având ca reper status quo-ul românesc pe acest palier, întrebările, care apreciem că este util să ghideze în continuare demersurile subsumate dezvoltării unei culturi de securitate la nivel național privesc:

- lecțiile de învățat din succesul/insuccesul campaniilor de conștientizare a riscurilor purtate în țări, precum Franța sau Marea Britanie, care au ca scop informarea, responsabilizarea și sensibilizarea populației, prin raport cu pericolul terorist?¹⁹;

- resursele necesare implementării unui cadru strategic la nivel național, pentru integrarea investigării sistematice și științifice a percepțiilor sociale, despre risc ca variabilă de lucru esențială;

- relația dintre cadrul doctrinar – strategic în domeniul securității naționale (intelligence și securitate) și percepția socială asupra riscurilor de securitate națională;

- diagnoza la nivel național, privind integrarea comunicării strategice, în implementarea strategiilor naționale în domeniul securității.

Pe de altă parte, toate aceste noi direcții de investigat, care se deschid atât pentru comunitatea academică, cât și pentru cea a practicienilor, au ca fundament principiul conform căruia, „comunicarea strategică nu este un adaos opțional în implementarea unei strategii”²⁰. Prin urmare, dincolo de răspunsul dat întrebărilor „ce” și „de ce”, în implementarea cadrului doctrinar –

¹⁹ Spre exemplu, campania din Marea Britanie ACT (Action Counters Terrorism) – <https://act.campaign.gov.uk/> sau din Franța #ToujoursLeChoix – <http://www.gouvernement.fr/toujourslechoix-une-campagne-web-pour-lutter-contre-la-radicalisation>.

²⁰ *Idem*.

strategic în domeniul securității naționale, este important să se răspundă și întrebării „cine”, incluzând cetățeanul, ca beneficiar și deopotrivă contributor al stării de securitate națională. Acest tip de înțelegere și argumentare se fundamentează și pe necesitatea integrării unei dimensiuni comunicaționale, ca parte a implementării unei strategii naționale. Comunicarea este o funcție și deopotrivă o probă a bunei guvernări, în sensul în care, „comunicarea transparentă și informativă”²¹ este esențială pentru menținerea unei relații productive și de lungă durată, între executiv, legislativ, juridic și societatea civilă. Însă, această comunicare nu se poate realiza fără cunoașterea, în prealabil, a specificului fiecăruia dintre partenerii implicați pe palierul valorilor, percepțiilor, atitudinilor și comportamentelor de securitate. Ca pilon, în implementarea (de succes) a strategiilor naționale, în domeniul securității naționale, comunicarea strategică trebuie să facă referire, mai puțin la acțiuni și mai degrabă la obiectivele dorite a fi atinse și să depășească registrul declarativ, precum și perspectiva reduționistă, conform căreia „comunicarea=(doar) cuvinte/mesaje”.

²¹ Paul Cornish, Julian Lindley-French și Claire Yorke, *Strategic Communications and National Strategy A Chatham House Report*, disponibil la <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/International%20Security/r0911stratcomms.pdf>.

Bibliografie

1. #ToujoursLeChoix – <http://www.gouvernement.fr/toujourslechoix-une-campagne-web-pour-lutter-contre-la-radicalisation>.
2. Action Counters Terrorism – <https://act.campaign.gov.uk/>
3. Adler, E. (1997), *Seizing the middle ground: Constructivism in world politics*, în *European Journal of International Relation*, 3(3): 319-363.
4. B.B. Johnson, V.T. Covello (eds.) *The Social and Cultural Construction of Risk – Essays on Risk*.
5. Bech Ulrich, *Living in the world risk Society, Risikogesellschaft* (1986), tradusă în 1992 în limba engleză ca *Risk Society: Towards a New Modernity*. New Delhi: Sage.
6. Betty H. Morrow, *Risk behavior and risk communication: synthesis and expert interviews*, disponibil la <https://coast.noaa.gov/data/digitalcoast/pdf/risk-behavior.pdf>
7. Brauch, Hans Gunther, *International Security, Peace, Development and Environment*, vol II. *Reconceptualizing security from National to Environmental and Human Security*, Free University of Berlin, 2003.
8. Brooke Rogers și Julia M. Pearce, *Risk communication, Risk Perception and Behavior as Foundations of Effective National Security Practices*.
9. Buzan, Barry, Ole Weaver, Jaap de Wilde, *Security, a new framework for analysis*, Lynne Rienner Publisher, 1998.
10. Covello VT, *Risk Analysis and Risk Management: An historical perspective* 1985.
11. De Terje Aven & Ortwin Renn *Risk Management and Governance: Concepts, Guidelines and Applications*, 2010.
12. Ghidul strategiei naționale de apărare a țării pentru perioada 2015-2019, disponibil la http://www.presidency.ro/files/userfiles/Ghid_SNApT_2015-2019_AP.pdf
13. Kenneth N. Waltz, *Han, the State, and War*, Columbia University Press, New York, 1959.
14. Paul Cornish, Julian Lindley-French și Claire Yorke, *Strategic Communications and National Strategy A Chatham House Report*, disponibil la <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/International%20Security/r0911stratcomms.pdf>
15. *Percepția riscurilor de securitate în România. Actori și instituții – 2011, Barometrul percepției riscului – 2012, Analize de percepție a unor riscuri de securitate și respectarea unor drepturi cetățenești – 2012, RISCURILE DE SECURITATE – 2013*, disponibile la <http://www.ires.com.ro>
16. Risse Homas, *Social Constructivism and European Integration*, 2003,
17. Sjöberg et al., *Explaining risk perception. An evaluation of the psychometric paradigm in risk perception research*, Rotunde publishing house, 2004.

18. Slovic et al. *Facts and Fears: Understanding Perceived Risk*, în *Societal Risk Assessment: How safe is safe enough*, Richard Schwing, Walter Albers (eds.), Plenum Press, 1980.

19. Thomas U. Berger. *Norms, Identity, and National Security*. In *Culture and National Security*, ed. Katzenstein, New York, Columbia university Press.

20. Wendt, Alexander, *Anarchy is what state make of it: the Social Construction of power politics*, în *International Organization*, 1992.